

принципи та основні напрямки // Економіст. – 2004. – №2. – С. 42-45.

Ганганов В.М.

СТАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вступ. Проблема продовольства для людини існувала практично завжди. Це одна з найдавніших глобальних проблем. Голод як крайній її прояв і величезне соціальне лихо знекровлював людей і в давнину, і в середні віки, і в нові, й навіть у новітні часи. Продовольча проблема належить до категорії глобальних тому, що для її розв'язання недостатньо зусиль окремих держав, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їхнього суспільного ладу. Зрештою, на ній органічно зав'язані інші глобальні проблеми сучасності – демографічна, екологічна, енергетична та ін. Більшість дослідників убачають у продовольчій проблемі багатопланове явище, яке справляє вплив на всі сторони суспільства і тому має розглядатися у взємозв'язку з економічною системою, політичним ладом, національними традиціями господарювання тощо.

У сучасному світі спостерігається нерівномірність у виробництві та споживанні продуктів харчування. В країнах, де недостатній розвиток сільськогосподарського виробництва, як правило, і виникають проблеми з продовольством. Це, в першу чергу, стосується країн, що розвиваються. Як показує процес економічного розвитку цих країн, подолати продовольчу проблему самотужки вони не зуміють. Головною ареною голоду і недоїдання в сучасному світі є країни, що розвиваються, де проживає майже 4/5 населення світу, виробляють приблизно 1/3 всього продовольства, а споживають трохи більше третини його світового споживання.

Актуальною ця проблема є і для України, де в останньому десятилітті минулого віку обсяг виробництва сільськогосподарської продукції скоротився більше ніж удвічі. Ця тенденція продовжується і зараз.

Питаннями дослідження стану та шляхів покращення продовольчої безпеки країн світу займаються вітчизняні і зарубіжні вчені. Зокрема, Баранчик І.І., Дадалко В.А., Лукінов І.І., Саблук П.Т., Семенов В.Ф., Топіха І.Н., Топіха В.І., Хорунжий М.Й., Шевчук О.В., Янків М. та інші. Однак це питання є вельмиактуальним.

Постановка завдання. Ціллю статті є дослідження питань продовольчої безпеки країн світу. Основними методами досліджень є аналітичні.

Результати. Виділяють чотири групи чинників, які впливають на глобальну продовольчу проблему:

- природні умови й розміщення населення (загальна площа та структура сільськогосподарських угідь, сільськогосподарський потенціал, клімат, співвідношення між кількістю населення і масою продовольства тощо);
- світовий транспорт і зв'язок, котрі забезпечують широкий вихід продуктів харчування на зовнішній ринок;
- політична ситуація в світі (позиції політичних сил, наявність міждержавних співтовариств, об'єднань, використання поставок продовольства у політичних цілях);
- світова економіка і торгівля в їхній єдності (продовольство як складова торговельних потоків, роль балансових розрахунків, кліринг);

Протягом усієї історії державності проблема стабільного продовольчого забезпечення населення була однією з найважливіших, оскільки від неї залежить національна безпека. Визначити єдину для всієї планети норму харчування важко, оскільки зони та регіони Землі об'єктивно розрізняються за витратами енергії, яка необхідна для підтримання життя людини.

За оцінками Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН (ФАО) і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), середня норма харчування для однієї людини має становити 2300-2400 ккал на добу. Чітко виражене недоїдання настає тоді, коли цей показник падає нижче 1800 ккал, а очевидний голод – коли він проходить критичну позначку 1000 ккал на добу. Що ж стосується структури харчового раціону, то за нормою він має містити не менше 100 г білків на добу. Харчування, при якому бракує не тільки калорій, а й білків, насамперед тваринного походження, а також жирів, вітамінів, мікроелементів, називається неповноцінним. На кінець 90-х років загальна кількість голодуючих оцінювалася за даними ФАО, в 500-550 млн осіб, а тих, хто недоїдає, – 1-1,3 млрд.

Економічно розвинуті країни підтримують досить високий рівень самозабезпеченості продовольством: США і Франція – понад 100%, Німеччина – 93%, Італія – 78%.

В Україні одним з найбільш болючих питань, що потребують першочергового розв'язання, є вирішення продовольчої проблеми. Держава, яка ще 10-15 років тому вважалася власником родючих земель, основним виробником продовольчої продукції серед країн колишнього СРСР та потенційним конкурентом західноєвропейським виробникам на світовому ринку агропромислової продукції сьогодні не в змозі забезпечити своєму народу харчування не тільки на рівні початку 90-х років, а й мінімальних фізіологічних норм. Сучасний стан споживання основних продуктів харчування на душу населення характеризується значним зменшенням його обсягів відповідно до 1990 року, є критичним і являє собою реальну загрозу здоров'ю нації, продовольчій та національній безпеці країни. Абсолютне зменшення рівня споживання продуктів харчування порівняно з раніше досягнутим супроводжується значною невідповідністю фактичного, нормативного та граничного рівня споживання, погіршенням його якості.

Аналіз даних офіційної статистики свідчить, що найбільш критичним є стан споживання повноцінних білкових продуктів харчування (м'яса, молока, риби, яєць) та вітамінної продукції (фруктів). Рівень їх

споживання в 2006 році становив близько 50% (по рибі та фруктам ще менше) реального порогу безпечності, в тому числі споживання білків тваринного походження за розрахунками становило 23,6 грама (при нормі мінімального споживчого кошика для умов соціально-економічної кризи – 36,7 г та граничному рівні споживання тваринного білка, який забезпечує функціонування організму людини без особливої шкоди для здоров'я – 30 г на добу). Нестачу білкових продуктів в раціоні харчування населення намагається компенсувати за рахунок надмірного споживання вуглеводів, що містять в собі картопля та хліб. В результаті в раціоні харчування частка продовольчих товарів тваринного походження зменшилась з 28,5% у 1990 році (майже норма) до 20,3% у 2006 році.

Міжнародні порівняння сучасного рівня споживання продуктів харчування населенням України лише підтверджують небезпечність існуючої продовольчої проблеми для нормального життя та відтворення людини, соціальної стабільності в суспільстві. Так, якщо в 1990 році калорійність добового раціону середньостатистичного українця наближувалась до європейських країн і проблема полягала лише в раціоналізації структури та поліпшенні якості споживання, то сьогодні Україна за показником якості харчування на душу населення значно поступається не лише державам з розвинутою економікою, а й багатьом пострадянським країнам. Більш того, майже у 20% населення енергетична цінність харчування не перевищує 2100 ккал, що за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я є межею бідності.

Можливості розв'язання продовольчої проблеми безпосередньо пов'язані з вирішенням питань агропромислової сфери економіки. Стратегічною метою перебудови агропромислового комплексу традиційно є підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів виробництва продуктів харчування і продуктивності праці, розвитку науково-технічного прогресу.

Спад виробництва основних видів сільськогосподарської продукції спричинив значне зменшення обсягів надходжень сільськогосподарської сировини на промислову переробку. Негативні прояви у виробництві сільськогосподарської продукції та кінцевої продукції харчової промисловості відповідним чином вплинули на стан продовольчої незалежності країни та зменшення рівня споживання продуктів харчування населенням.

Посиленню кризових явищ в агропромисловій сфері та загостренню продовольчої проблеми сприяла низька конкурентоспроможність та економічна незахищеність сільських виробників на внутрішньому продовольчому ринку.

Одна з причин низької ефективності аграрної економіки полягає у відсутності передумов для утворення та нагромадження аграрного капіталу. Завдання створення умов для його нормального функціонування набуває важливого народногосподарського значення, вирішення якого без державної підтримки практично неможливо. Необхідно запозичити досвід розвинутих країн, в яких аграрна сфера відноситься до пріоритетних і має значну державну підтримку. Так, пряма фінансова допомога сільському господарству в США в 2005 році становила більше 23 млрд дол., тобто 25% загальної вартості реалізованої сільгосппродукції. В країнах ЄС цей показник сягає 50%, в Японії – перевищує 80%.

Суттєвою проблемою розвитку продовольчого ринку України є низька якість продовольчих товарів як іноземного, так і вітчизняного виробництва, споживання яких має безпосередній негативний вплив на здоров'я людей. Аналіз стану забезпечення населення країни продовольством свідчить, що вирішення цієї проблеми неможливе без розробки й впровадження державної концепції і програми забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення агропромислового виробництва, які ґрунтуються на принципах соціально орієнтованої та державно регульованої продовольчої політики та економічної політики в цілому. Головною стратегічною метою продовольчої політики має стати досягнення споживання основних продуктів харчування населенням України на рівні 1990 року з подальшим покращенням його структури та підвищення якості продукції вітчизняного виробництва.

Основними напрямками реалізації зазначених цілей є:

- підвищення життєвого рівня та стимулювання платоспроможного попиту населення на продовольство, формування гарантованого державного попиту на важливі види сільськогосподарської продукції й сировини шляхом недопущення заборгованостей по виплаті заробітної плати, стипендій, пенсій та соціальних допомог;
- комплексного реформування системи оподаткування, соціальних гарантій та підтримки малозабезпечених;
- приведення системи оплати працівників бюджетної сфери у відповідність до динаміки обсягів прожиткового мінімуму;
- ефективного використання наявного ресурсного потенціалу АПК згідно з потребами забезпечення продовольчої безпеки держави, регулювання основних товарних ринків;
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до стану та завдань розвитку вітчизняного виробництва продукції агропромислового комплексу шляхом раціоналізації експорту завдяки розширенню вивозу продукції глибокої переробки сільськогосподарської сировини, лікєро-горілчанних виробів і безалкогольних напоїв та значного скорочення імпорту продукції спеціалізації вітчизняного АПК на основі запровадження елементів протекціоністської політики;
- формування сприятливого інвестиційного клімату в агропромисловому комплексі шляхом запровадження податкових пільг учасникам інвестиційного процесу та збільшення обсягів централізованих капіталовкладень як інструменту державної структурної політики у сфері АПК;
- стимулювання розвитку науково-технічного прогресу, впровадження високих технологій в агропромислове виробництво шляхом підвищення ефективності використання наявного науково-

технічного потенціалу АПК;

- вирішення питання формування механізму економічного стимулювання впровадження новітніх технологій та науково-технічних розробок, надання продовольчому комплексу пріоритетного розвитку на основі досягнень науки і техніки;
- розвиток системи державного регулювання якості та безпечності харчових продуктів на основі комплексного підходу до контролю, оцінки та регламентації якості продуктів харчування на всіх етапах їх виробництва, переробки, зберігання і транспортування; вдосконалення нормативної бази з цього питання та державної системи стандартизації, регулювання цін на сировину та кінцеву продукцію відповідно до якості товару.

Висновки. Продовольча проблема належить до категорії глобальних. Для розв'язання продовольчої проблеми недостатньо зусиль окремої держави, а потрібно добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їх суспільного ладу. Можливості розв'язання продовольчої проблеми безпосередньо пов'язані з вирішенням питань агропромислової сфери економіки. Стратегічною метою агропромислового комплексу України традиційно є підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів виробництва продуктів харчування і продуктивності праці, розвитку науково-технічного прогресу.

Таким чином, створення підвалин світової продовольчої безпеки – це системне завдання, вирішення якого починається з глобального, світового рівня і має доходити до кожної окремої людини.

Джерела та література

1. Баранчик І.І. Стабільне вітчизняне виробництво – надійний фактор продовольчої безпеки України // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 10-14.
2. Береговий М. Шляхи формування світової та національної продовольчої безпеки // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2002. – № 1. – С. 23-30.
3. Дадалко В.А. Мировая экономика: учебное пособие. – Минск: Ураджай, 2001.
4. Лукінов І.І., Саблук П.Т. Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 62-81.
5. Світова економіка: навчальний посібник. – К.: Либідь, 2000. – С. 481-496.
6. Семенов В.Ф. Загальний курс агробізнесу: навчальний посібник. – К.: Знання, 2000. – С. 76-85.
7. Стратегія економічного розвитку України: науковий збірник. Вип.4.- К.:КНЕУ, 2001. – С. 163-173.
8. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники// Економіка АПК. – 2003. – №6. – С. 146-152.
9. Шевчук О.В. Сучасні тенденції розвитку ринку продовольчих товарів в Україні// Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 9-16.
10. Янків М. Аграрна реформа як чинник продовольчої безпеки України // Регіональна економіка. – 2000. – № 1. – С. 22-26.

Гончаренко І.В.

ОСОБЛИВОСТІ МОНІТОРИНГУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Вступ. У контексті євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, особливий акцент робиться на дотриманні європейських принципів територіального управління, які ґрунтуються на партнерстві та співробітництві різних суспільних секторів. Неабияку роль при цьому відіграє створення системи моніторингу наявного потенціалу та розвитку адміністративно-територіальних одиниць з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Моніторингом є система спостереження на державному, регіональному та місцевому рівні за станом розвитку, планування та використання території країни, реалізації відповідної містобудівної документації шляхом щорічного збирання, аналізу вихідної інформації відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів показників. Основними завданнями моніторингу є:

- аналіз, оцінка вихідної інформації та процесів реалізації Генеральної схеми;
- виявлення тенденцій розвитку, планування та використання території країни, прогнозування можливих наслідків змін її планувальної організації;
- підготовка науково обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття рішень та здійснення заходів з планування території.

Вітчизняними науковцями напрацьовано певний досвід досліджень у сфері розробки соціально-економічних орієнтирів для виявлення регіональних та міжрегіональних розбіжностей. Переважна більшість дослідників приділяє увагу оцінці та аналізу економічного потенціалу регіону. Водночас існує потреба у наборі критеріїв (індикаторів), за допомогою яких можна оцінити ефективність цієї системи. Застосовуються рейтингові оцінки на основі показників, що їх умовно можна поділити на три групи: економічні, соціальні та фінансові. Кожна група містить динамічні та якісні показники. До динамічних належать темпи зростання (зниження), до якісних - питома вага кожної адміністративно-територіальної одиниці в загальних обсягах області та виробництво на одну особу.

Основне завдання регулювання розвитку регіонів у ринковому середовищі - забезпечити умови для орієнтації економіки на поступальне зростання виробництва, досягнення соціального й екологічного благополуччя й прогресу. Це означає реалізацію найважливіших вимог економічних законів регіонального